

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11206655>

UO‘K 373.1

TA'LIM - O'ZLIKNI ANGLASH VA O'Z-O'ZINI BOSHQARISHGA O'RGATISHNING ASOSIY MANBAI

Q.B.Djo'rayev

pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

gambaralidjorayev@gmail.com

Annotatsiya: o'smir yoshdagi o'quvchilarga ish bilan so'z, ezgu maqsadlar va g'ayri axloqiy xatti-harakatlar o'rtasidagi farq tushuntiriladi, hajv ostiga olinadi yoki tanqid qilinadi, xudbinlik va dimog'dorlikning har qanday ko'rinishi ochib tashlanadi.

Kalit so'z: o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini boshqarish, o'smir, omil, do'stlik.

УДК373.1

ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ - ГЛАВНЫЙ ИСТОЧНИК САМОСОЗНАНИЯ И САМОУПРАВЛЕНИЯ

Джураев К.Б

Кандидат педагогических наук, доцент

gambaralidjorayev@gmail.com

Аннотация: Студентам-подросткам объясняется разница между словом и делом, благими намерениями и аморальным поведением, высмеиваются или критикуются, разоблачаются любые формы эгоизма и высокомерия.

Ключевые слова: самосознание, самоуправление, юность, фактор, дружба, товарищество.

UDC373.1

THE LEARNING PROCESS IS THE MAIN SOURCE OF SELF- AWARENESS AND SELF-MANAGEMENT

Q.B.Djurayev

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

gambaralidjorayev@gmail.com

Annotation: *Adolescent students are explained the difference between words and deeds, good intentions and immoral behavior, ridiculed or criticized, any form of selfishness and arrogance is exposed.*

Keywords: *self-awareness, self-management, adolescence, factor, friendship, camaraderie.*

Dars jarayoniga har qanday boshqa faoliyat kabi ruhiy faoliyatning muayyan shakllari hosil bo‘ladigan tashkiliy jarayon sifatida qarash lozim. O‘zlikni anglash va o‘z-o‘zini boshqarishga o‘rgatishning tarkibiy qismi bo‘lib qolishi uchun o‘quv faoliyatini qanday tashkil qilish kerak?

Maktabda o‘rgatiladigan har bir o‘quv fani o‘zining vositalari va o‘z mohiyatiga mos ravishda butun o‘quv jarayoni uchun umumiy bo‘lgan ma’naviyat tarbiya vazifasini hal qilishga qaratilgan. Maktab o‘quv rejasi, uning dasturlari butun ta’lim jarayonida o‘quvchilarda ma’naviy dunyoqarashni tarixiy ravishda shakllantirishga qaratilgan izchil tadbirlarni bajarishga yo‘naltirilgan. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ta’lim-tarbiya birligiga alohida e’tibor berilgan.

Yangi o‘quv dasturlari va ular asosida yaratilgan va yaratilayotgan darsliklar milliy mafkura, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan holda ma’naviyat tarbiyasi uchun keng imkoniyatlar ochib berishi zarur. 5-9-sinflarda ma’naviy dunyoqarashni shakllantirishda tabiat, jamiyat, ularning rivojlanishiga oid qarashlarni shakllantiruvchi fan asoslarini o‘rganish muhim o‘rin egallaydi. Dunyoqarash faolligi mehnat, hayot, bajarilayotgan faoliyatga munosabatda namoyon bo‘ladi. Mustahkam ilmiy qarashlar va e’tiqodlarga ega bo‘lgan kishilar ularni hayotga tadbiiq qilishga intilishadi. Bunda ma’naviy tarbiyani asosi ijtimoiy gumanitar tsikldagi o‘quv fanlariga tegishli bo‘lib, ular insonlarning hayotiy tajribasini umumlashtiradi.

Alohida o‘quv fanlarini o‘zlashtirish jarayonida o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy tushunchalar, bilimlar, qarashlar va e’tiqodlar bilim shaklida taqdim etiladi. O‘quv dasturlarida ilmiy va ma’naviy-axloqiy tizimlar uyg‘unlashtirilishi zarur.

Agar dasturda bilimlar tizimi aniq va maqsadga yo‘naltirilgan tarzda aks etsa, ma’naviy-axloqiy tushunchalar tizimini bilimlar tizimi bilan uyg‘unlashtirish lozim. Bunda o‘quvchilarning aqliy, hissiy bilish imkoniyatlarini rivojlantirishga samarali ta’sir ko‘rsatish uchun uchining ijtimoiy tajribasiga tayanish lozim bo‘ladi.

Mavjud ilmiy tadqiqotlar biz tomonimizdan olib borilgan tajriba va ilg‘or maktablar amaliyoti shuni ko‘rsatmoqdaki, dars jarayonida o‘zlikni anglash va o‘z-o‘zini boshqarishga o‘rgatish uchun quyidagi shartlar bajarilishi maqsadga muvofiqdir:

a) har bir dars jarayonida o'quvchilar ma'naviy ongining barcha tarkibiy qismlari ma'naviy-axloqiy bilimlar, motivlar va maqsadlar, axloqning muayyan shakllarini faollashtirish rejalashtirilsa;

b) ta'lim mazmuni ma'naviy tushunchalar va axloqiy me'yorlarni o'quv materiali va pedagogik ta'sirlarning uzviy qismi sifatida ochib bersa va ayni paytda shaxsning ijtimoiy yo'nalishi, dunyoqarashining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatsa;

v) ta'lim usullari va mazmuni bilan o'quvchining harakatlarini faollashtirib, ma'naviy axloqiy talablariga javob bermaydigan harakatlar sodir bo'lishini oldi olinsa;

g) o'quv jarayonining barcha omillari, tizimi, ayniqsa, o'qituvchining o'quvchiga munosabati, jamoaning shaxsga ko'rsatayotgan ta'sirlari, o'qishning shaxsiy, sub'ektiv maqsadlarini ijtimoiy, ob'ektiv maqsadlarga yaqinlashtiruvchi, uni ob'ektiv mazmun bilan to'ldiruvchi, o'z-o'zini baholashni o'quvchining ob'ektiv holatiga yaqinlashtiruvchi ma'naviy mazmuni, motivlarini rivojlantirilsa;

d) jamoa tuzilishi uning o'quvchi axloqiga, ijtimoiy fikrga, ijtimoiy-psixologik muhitga qo'yadigan talablari muntazam takomillashtirilib borilishi ta'minilsa.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun maktab boshqa ijtimoiy institutlarga nisbatan katta imkoniyatlarga ega. Maktabda o'quvchilar malakali mutaxassislar, o'qituvchilarning har tomonlama, maqsadga yo'naltirilgan ilmiy asoslangan ta'siriga duch keladi. Bugungi o'quvchining kelajakda qanday inson bo'lib yetishishi uning qanday o'qiganligi, uning milliy ongi va ruqi hay darajada shiklnligiga bog'liq.

Dars jarayonida o'zlikni anglash va o'z-o'zini boshqarishga o'rgatish uchun bu ko'nikmalarni o'quvchida tarkib toptirish darsning tarbiyaviy maqsadlaridan biri sifatida e'tirof etilishi kerak.

Dars jarayonida o'quvchining aqliy salohiyati, mantiqiy tafakkuri, intellekti rivojlantiriladi, maqsadga yo'naltirilgan ma'naviy tarbiya esa uning hislari, tuyg'ularini rivojlantiradi, degan fikr maktab amaliyotidan chuqur joy olgan. Biroq bu narsa unchalik to'g'ri emas.

Ta'lim hayotiy faoliyatning muayyan shaxsiy-motivli, hissiy irodaviy qirralarini uyg'otadi. Hayotiy faoliyat esa o'zlashtirish jarayonida axloqning motivli, hissiy-irodaviy sohalarini o'ziga singdiradi. O'quvchi o'qituvchining tushuntirishi, hikoyasini diqqat bilan tinglar ekan, jismoniy faollik, sho'xlik qilish odati barham topadi va u yangi holatni boshdan kechiradi. Agar intizomsiz o'quvchi bo'lsa, faol, diqqati jamlangan o'quvchi holatiga tushadi. Uning o'qishga bunday munosabati tashqaridan, zurma-zo'raki tiqishtirilmaydi, aksincha, ichkarida, uning aqliy faoliyati jarayonida tug'iladi.

O'quvchiga singdiriladigan axloqiy sifatlarni rejalashtirish uchun unda faoliyatning ob'ektiv qirralarini ifodalovchi maqsadlarini shakllantirish zarur ekan.

Yuqori axloqni rag‘batlantiruvchi holatlar, kechinmalar, motivlar bo‘lmish o‘quv mehnati natijalariga mas’ullik, jamoa oldidagi or-nomus va burch xislarini, o‘qishning faqat o‘zi uchun emas, atrofdagilar uchun ham ahamiyatli ekanligini anglashni, o‘quv va ijtimoiy faoliyatdan manfaatdorlikni qaror toptirish o‘quv faoliyati maqsadining ikkinchi muhim qismi bo‘lishi hamisha zarur. Bunday motivlar o‘quv faoliyatida amal qilar ekan. Ular o‘quvchi ma’naviy tajribasini boyitadi, o‘zlarining ta’sirini axloq jabhasiga ham ko‘chiradi.

Ma’naviy me’yorlarga mos keluvchi ma’naviy odatlar, axloq me’yorlarini shakllantirish ta’lim maqsadi, dars maqsadining muhim qismi bo‘lib qolishi kerak.

Va nihoyat, qo‘llaniladigan pedagogik ta’sir vositalarining muhim shartlari bo‘lgan jamoa holatlarini faollashtirish zarur.

Shuni unutmaslik kerakki, o‘quv-tarbiya jarayonida biz o‘quvchilar orasida ma’naviy-axloqiy, ma’rifiy ishlarini izchil amalga oshirish kerak, chunki o‘quvchilar bilim va ma’lumot olish bilan o‘z-o‘zidan ma’naviyatli bo‘lib qolmaydi. Shaxs juda o‘tkir aql sohibi bo‘lishi mumkin, biroq ba’zi axloqiy me’yorlarga rioya qilish zarurligini tushunmasligi, o‘zining hissiyotlarini anglab yetmasligi mumkin. Hatto, tabiatan nozik musiqiy tinglash qobiliyatiga ega bo‘lgan odamlar, ijtimoiy vijdon ovozigina, atrofdagilarning quvonchlarini-tashvishlariga befarq qolishi mumkin. Demak, o‘quv fanlari o‘z-o‘zidan ma’naviy rivojlanishni ta’min eta olmaydi. Ular faqat ma’naviy rivojlanishga yordam beradilar xolos. O‘quvchi shaxsi ma’naviyatini shakllantirish uchun maqsadga yo‘naltirilgan ma’naviy-axloqiy, ma’rifiy ta’lim-tarbiya va o‘quvchi shaxsining ijtimoiy faoliyati bo‘lishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOT / REFERENCES

1. Курбонов Ш., Сейтхалилов Э. Ответственность образования в предупреждении и преодолении вузовов современности. Отв. Ред. А.А.Азизходжаев. –Т.: Академия, 2003. – 94 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность сознание личности. –М.: 1975.-304 с.
3. Леонтев А.Н. Проблема развития психики. –М., 1972. -97 с.
4. Лернер. И.Я. Процесс обучения и его закономерности. –М.: Знание, 1980. – 96 с.
5. Махмудова М. Воспитание общественной активности у младших школьников. АКД. –Т.: 1994.
6. Махмутов М.И. Современной урок. Вопросы теории. –М.: «Педагогика», 1981. – 192 с.
7. Мухамеджанова М.П. Формирование научного мировоззрения у старшеклассников в процесс взаимосвязи школы и семьи. АКД. –Т.: 1992.
8. Мунавваров А.К. Педагогические условия повышения эффективности семейного воспитания. «Фан», -Т.: 1989 . -110 с
9. Оконь В.Введение в общую дидактику Мунавваров А.К., Маъмуров М. Япроқ илдиэдан қувват олади. –Т.: «Ўзбекистон», 1990. - 64 бет.
10. Musurmonova O. O‘quvchilarning ma’naviy madaniyatini shakllantirish. -Т.: «O‘qituvchi», 1997.
11. Мусурмонова А. Педагогические основы формирования духовной культуры старчеклассников. АДД. –Т.: 1993.
12. Михайлов Ф.Т. Загадка человеческого «Я». –М.: 1976. -288 с.
13. Mirenskiy V.A. Oila va o‘smir. –Т.: «O‘qituvchi», 1991. - 48 bet.
14. Munavvarov A.Q Oila pedagogikasi. -Т.: «O‘qituvchi», 1994. -100-101 bet.